

The Presence of Nahid Goddess in Iranian Stories Like the Chinese Story of Ye Xian (Based on Historical and Geographical Approach)

Azadeh Pashootanizadeh*¹

Abstract

"Ye Xian" is the name of the protagonist of one of the most prominent Chinese stories based on hostility of the stepmother and her daughter with "Ye Xian". Receiving a blue dress with golden shoes to participate in the festival by a metaphysical force that leads to Ye Xian's marriage to the king is the most important similarity to the story of "Cinderella". In addition to the previous commonalities, the protagonist's ability to relate to clothes and the presence of metaphysical power in creature bones (fish or cow) is the similarity of "Ye Xian" with different versions of Iranian stories. The story "Zoroastrians' BiBi Se-šanbeh" is a logical continuation of various examples of the same story with similar or dissimilar names such as "Mā hpišā ni" in different regions of Iran. The feminine dimension and the names of the protagonists of the stories, the importance of textiles and clothing, the presence of various symbols of water and the Nahid goddess, solving problems by magical power are common

Received: 07/07/2021

Accepted: 21/09/2024

* Corresponding Author's E-mail:
: azp@hum.ku.dk

1. Associate Professor at the Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, and Marie Skłodowska Curie Postdoctoral Scholarship at the CTR Center of the Copenhagen University, Copenhagen, Denmark.

<http://www.orcid.org/0000-0002-8303-5975>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

aspects in all stories. Matching historical periods and events with the geography of Iran's holy shrines and tombs has led to the formation of similar stories in Sistan, Shahre Ray and Khorasan. In addition to the blue color, cows and fish can be considered as other symbols of water and Nahid goddess. "Pā rs-bā nū " is one of the series of stories of "Zoroastrian's Pirā n" and it is like the story of the tomb of "BiBi Šahr-bā nū " in Shahre Ray, which led to the connection of Islamic and pre-Islamic stories and symbols. This is because it declares "Pā rs-bā nū " and the widow of Imam Hossein, "Šahr-bā nū " as sisters. The names of the protagonists are "Šahr-bā nū /Fateme/BiBi", which originally refers to a character. The motifs of the silk fabrics uncovered from the tomb of BiBi Šahr-bā nū , Sassanid era bull busts in the Nahid Bishapur temple with a mosaic porch provide pictorial and symbolic information related to these stories.

Keywords: Water and Nahid goddess; Iranian and Zoroastrian "BiBi Se-šanbeh" stories; Chinese story "Ye Xian"; Iranian story "Mā hpišā ni"; blue dress and golden shoes.

Introduction

Nahid goddess and her symbols are present in all stories of Khorasan/Sistan's BiBi Se-šanbeh, "Zoroastrians' BiBi Se-šanbeh ", "Mā hpišā ni" and Chinese story "Ye Xian". The magical force that gives the female protagonist the luxurious blue dress and golden shoes to provide the conditions for her marriage with the king/prince through water is the same Nahid goddess who supports girls in getting married. The Sassanid era mosaics near the temple of Nahid goddess and the exposed silk cloths from the tomb of "BiBi Šahr-bā nū " have similar symbols of a man with the ears and horns of a cow. The importance of the cow and its relationship with water in the Nahid temple can be seen in the form of cow-shaped Capitals, and the image

of the lady in blue with a golden shoe in the mosaic porch is the embodiment of the protagonist of these stories and the story of Cinderella.

Research Background

Most of the research that have been done on Iranian stories and Chinese story, "Ye Xian" which is like "Cinderella" have been in the field of comparative literature or the literature of nations, and the traces of Nahid goddess in the oral literature and folklore culture of Iran and Zoroastrians have not been identified.

Goals, questions, and assumptions

The Goals of this research is to find the symbols of the Nahid goddess in the various layers of the stories that guide and support the female protagonist. In this regard, the following research question was raised:

How did the Nahid goddess become important in the folklore culture and oral literature of Iran and the world?

The cultural diplomacy formed between China and Iran, which came about through the Silk Road and the Zoroastrian migration after the destruction of the Sassanid dynasty, led to the sharing of the symbols of Nahid goddess in the story of "Ye Xian" and Iranian stories.

Research method

By using the historical and geographical method and combining it with cultural linguistic and symbology, this research has achieved an interdisciplinary way to analyze symbols in stories. The overlapping of historical events and their connection with geographical areas and in addition, the presence of Sassanid period mosaic porches or blessed tombs that have oral literature along with silk fabrics have led to the

identification of the symbol of Nahid goddess in Iranian and Chinese stories.

Main Discussion

The generality of all stories is like "Cinderella"; but they have diversity in components. The helping magical force in "Ye Xian" is a red fish, which is replaced by a red cow in the story of "Khorasan/Sistan's BiBi Se-šanbeh" and a yellow cow in the story "Mā hpišā ni". Cows and fish are the symbols of Nahid goddess, the pond full of fish in "Pir-e Estir" and the tombs of Sasanian princesses and sisters "BiBi Šahr-bā nū " and "Pā rs-bā nū " have made these shrines a place for the Nahid goddess. The different names of the protagonists refer to a certain character who is supported by Nahid goddess.

Conclusion

The evolution of "Khorasan/Sistan's BiBi Se-šanbeh" stories can be traced based on the last Sassanid cities and the place of migration of Zoroastrians. Because Sistan is the place where the son of Yazdgerd III founded the second Sassanid government with the help of the Chinese, and Khorasan is the burial ground of Yazdgerd III from where the Zoroastrians migrated to China. Therefore, Sistan and Khorasan are the last Zoroastrian cities that relate to China. For this reason, the story of " Zoroastrians' BiBi Se-šanbeh" is a logical continuation of "Khorasan/Sistan's BiBi Se-šanbeh" and is considered its second part. "Mā hpišā ni" is another version of the same story, which introduces native cotton as a symbol of ugliness and contrasts it with silk as a symbol of beauty.

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با داستان چینی

Ye Xian

(براساس رویکرد تاریخی و جغرافیایی)

آزاده پشوتنی‌زاده*

(دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۶ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۳۱)

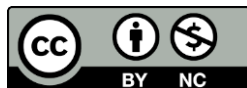
چکیده

«Ye Xian»، نام قهرمان یکی از شاخص‌ترین داستان‌های چینی است که داستان حول محور جدال نامادری و دخترش با وی می‌چرخد. دریافت لباس آبی به‌همراه کفش زرین برای شرکت در جشنواره توسط نیروی متافیزیکی که به ازدواج «Ye Xian» با پادشاه منجر می‌شود، مهم‌ترین تشابه با داستان «سیندرلا» است. علاوه بر اشتراکات پیشین، توانایی «Ye Xian» در ارتباط با البسه/پوشاک و وجود نیروی متافیزیکی در استخوان‌های مخلوقی (ماهی یا گاو) با نمونه‌هایی از داستان‌های ایرانی تشابه دارد. داستان «بی‌بی سه‌شنبه زرتشتیان» امتداد منطقی نمونه‌های متنوع همین داستان با اسامی مشابه یا نامشابه همچون «ماه‌پیشانی» در نواحی مختلف ایران است. بُعد زنانه و اسامی قهرمانان داستان، اهمیت پارچه و پوشاک، وجود انواع نمادهای آب و ایزدبانوی ناهید، گره‌گشایی توسط نیروی جادویی از وجوه مشترک همه داستان‌هاست.

۱. دانشیار پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری و بورسیه‌پساکتری Marie Skłodowska Curie در مرکز CTR، دانشگاه کپنهاگ، کپنهاگ، دانمارک. (نویسنده مسئول)

* azp@hum.ku.dk

<https://orcid.org/0000-0002-8303-5975>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

تطابق ادوار و وقایع تاریخی با جغرافیای زیارتگاه‌ها و بقاع متبرک ایران به شکل‌گیری داستان‌های مشابه در سیستان، شهر ری و خراسان منجر شده است. علاوه بر رنگ آبی می‌توان گاو و ماهی را به عنوان دیگر نمادهای آب و ایزدبانوی ناهید برشمرد. «پارس‌بانو» یکی از سلسله داستان‌های «پیر-ان زرتشتی» است و مشابه با داستان مقبره «بی‌بی شهربانو» در شهری است که به پیوند داستان‌ها و نمادهای اسلامی و پیشاسلامی منجر شده است. چراکه پارس‌بانو و شهربانو، بیوه امام حسین(ع) را خواهر اعلام می‌کند. اسامی قهرمانان، «شهربانو/فاطمه/بی‌بی» است که در اصل به یک شخصیت اشاره دارد. نقوش پارچه‌های ابریشم مکشوفه از مقبره بی‌بی شهربانو، سردیس‌های گاوسان ساسانی در معبد ناهید بیشاپور به همراه ایوان موزاییکی‌اش ارائه‌دهنده اطلاعات تصویری و نمادین در ارتباط با این داستان‌هاست.

واژه‌های کلیدی: ایزدبانوی ناهید و آب، داستان‌های «بی‌بی سه‌شنبه» ایرانی و زرتشتی، داستان چینی «Ye Xian»، داستان ایرانی «ماه‌پیشانی»، لباس آبی و کفش زرین.

۱. مقدمه

داستان «بی‌بی سه‌شنبه»^۱ روایت‌های متعددی دارد که شامل دو بخش می‌شود. بخش اول آن با داستان «Ye Xian» چینی مشترک است که به عنوان نسخه آسیایی داستان «سیندرلا» شناخته می‌شود (Beauchamp, 2017, p. 447).

واژه «Ye Xian» از دو بخش تشکیل شده است که قسمت دوم آن «Xian» شهری است که امروزه «Chang'an» خوانده می‌شود. این شهر هم پایانه شرقی جاده ابریشم بود (Dale, 2009, pp. 80-83) که تجارت ابریشم در آن صورت می‌گرفت و هم پایتخت سلسله هان و تانگ بوده است (Haywood, 1998, p. 20). نخستین تماس ایرانیان با چین مربوط به سلسله هان و سپس رونق تجارت ابریشم چینی در دوره ساسانی و معاصر با دوره تانگ و داستان «Ye Xian» است. یزدگرد سوم پس از هجوم اعراب از پادشاه تانگ یاری خواست، چینی‌ها نیز در شهر زابل گروه نظامی تشکیل دادند و

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاد پشوتنی‌زاده

پسرش، پیروز سوم را به‌عنوان فرمانده ایران پذیرفتند (Zhou, 2009, pp. 155-156). پیروز، سیستان را آزاد و دولت دوم ساسانی را پایه‌گذاری کرد (دریایی، ۱۳۸۲، ص. ۵۴۱)؛ سپس آتشکده‌ای در شهر «Xian/Chang'an» بنا نهاد (پیرنیا، ۱۳۹۱، ص. ۳۶۷). البته خراسان نیز به‌عنوان آخرین پایگاه ساسانیان در زمان یزدگرد سوم و محل کشته شدن وی ثبت شده است (کریستین‌سن، ۱۳۶۷، ص. ۵۳۰).

داستان «بی‌بی سه‌شنبه زرتشتیان ایران» امتداد منطقی «بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان» و قسمت دوم آن محسوب می‌شود. بسیاری از محققان، حفظ روایات شفاهی زرتشتیان در سیستان عصر اموی را که همچنان با تانگ هم‌عصر است اعلام می‌کنند (صبوری‌فر، ۱۳۹۸، ص. ۷۵). بنابراین، می‌توان دوپاره شدن «داستان بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان» و سفر قسمت اولش به چین به‌واسطه وجود واژه «مانترا» در متن اصلی داستان چینی (Chen Silfong, 2007, p. 9) و علاوه‌بر آن، وجود مقبره پیروز و پسرش، نرسه در شهر Xian، را پذیرفت.

این پژوهش به یافتن وجوه اشتراک میان داستان‌های ایرانی معاصر با داستان چینی «Ye Xian» در دوره تانگ می‌پردازد که در پی اتفاقات سیاسی و کوچ‌های مکرر ایرانیان یا تجارت در مسیر جاده ابریشم، گونه‌ای از دیپلماسی فرهنگی را پدید آورد. پس از حمله اعراب به ایران عصر ساسانی، زرتشتیان از خراسان به سیستان کوچیدند تا به چین رهسپار شوند و «بی‌بی سه‌شنبه سیستان» گریه‌برداری دقیق از «بی‌بی سه‌شنبه خراسان» است و مسیر کوچ زرتشتیان را پس از سقوط ساسانیان مشخص می‌کند (بلعمی، ۱۳۷۸، ج. ۱ / ص. ۵۲۰). «بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان» نسخه کامل داستان «Ye Xian» است و با اینکه رنگ و بوی اسلامی به خود گرفته، اما اصالت ایران باستان آن همچنان حفظ شده است.

نسخه‌های مشابه این داستان به جز «بی بی سه‌شنبه زرتشتیان»، «ماه‌پیشانی/دختر ماه و ستاره» (نادری، ۱۳۸۳)، «بی بی سه‌شنبه خوزستان و جنوب» است و «پیر-ان زرتشتی» است.

با اینکه زبان فارسی و دری بهدینی^۳ در نسخه‌های مشابه ایرانی و زرتشتی با زبان چینی داستان «Ye Xian» متفاوت است، اما واژه «مانترا» در هر سه زبان (چینی، فارسی و دری بهدینی) وجود دارد. علاوه بر آن، «یانگزو»^۴، کلید واژه مهم دیگر در داستان چینی محسوب می‌شود و نام شهری است که در شرق آن دهکده «پارسیان» قرار دارد و در دوره تانگ از رونق تجاری خوبی برخوردار بوده است (Ebrey, 2006). از این بابت، هم تاجران، واسطه‌های مؤثری برای نقل و انتقال داستان‌های چین و ایران بودند و هم تشکیل دهکده پارسیان که هم‌زمان با سقوط ساسانیان به‌عنوان زیستگاه گروهی از زرتشتیان کوچنده ایران به چین ایفای نقش می‌کرده (صبوری‌فر، ۱۳۹۵، ص. ۴۴)، به استحکام دیپلماسی فرهنگی منجر شده است. شاهی بر این مدعا، «سالنامه چین» است که از وجود «مهابا» به معنی «موبدان/روحانیون زرتشتی» در شهر «کانکن» خبر می‌دهد و ابن‌فقیه نیز حضور زرتشتیان را در چین تأیید می‌کند (ابن‌فقیه، ۱۳۴۹، ص. ۴۲).

۲. پیشینه پژوهش

در سال ۲۰۱۷ میلادی، کشور چین، داستان «Ye Xian» را به‌عنوان نسخه آسیایی «سیندرلا» معرفی کرد (Beauchamp, 2017, p. 447). مشابه این داستان در ایران با نام‌های مختلف رواج دارد. اغلب محققان ایرانی در حوزه ادبیات تطبیقی ملل و فولکلور قلم‌فرسایی (شیخ‌ویسی و آقاجانی کلخوران، ۱۴۰۲؛ حیدری، ۱۳۹۴، ۱۳۹۶) و یا بیشتر به ثبت نمونه‌های محلی این داستان در اقالیم مختلف ایران

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با..... آزاده پشتونی‌زاده

اکتفا کرده‌اند (محمدی‌خمک، ۱۳۶۹؛ جهازی، ۱۳۸۱)، اما هرگز به داستان‌های زرتشتیان مثل «بی‌بی سه‌شنبه زرتشتیان» به‌عنوان پیروان دین رسمی عصر ساسانی توجه نشده است و فقط بخشی از یک رساله کارشناسی‌ارشد به‌صورت گذرا به این داستان پرداخته است (نیستانی، ۱۴۰۱). بنابراین برای یافتن داستان‌های ایرانی مشابه با «Ye Xian» می‌توان از شیوه تاریخی و جغرافیایی بهره‌مند شد تا مسیر داستان‌ها را در دوره ساسانیان و هم‌عصر چینیشان/سلسله هان تا تانگ پیگیری کرد.

۳. چارچوب نظری

شاخص‌ترین وجه اشتراک همه داستان‌ها، پارچه و هنرهای وابسته به پوشاک است. با توجه به گستردگی این داستان‌ها که به‌همراه پارچه‌ها سفر کرده‌اند، می‌توان روش تاریخی و جغرافیایی را معیار قرار داد و هم‌زمان با آن از روش‌های بین‌رشته‌ای دیگری چون زبان‌شناسی و نمادشناسی فرهنگی در آثار باستانی یاری جست تا یافتن مفاصل داستان‌ها و واکاوی لایه‌های مختلف نسخه‌های متنوعشان دقیق‌تر صورت پذیرد. گاهی آثار باستانی تصاویری از این داستان‌ها را به نمایش می‌گذارند که توجه به آن در پیشبرد روایت پژوهی کمک ارزنده‌ای می‌کند.

رنگدانه آبی در رنگرزی منسوجات باستانی از گیاه نیل استخراج و هویدا شدن رنگ آبی نیل پس از قرارگیری در معرض هوا/اکسیداسیون، نوعی جادوی دنیای کهن محسوب می‌شد (Tamburini, 2022, p. 76). بنابراین رنگ آبی بهترین کاندیدا در ارتباط با داستان‌های جادویی است. رنگ آبی لباس قهرمانان، یادآور نماد آب و

ایزدبانوی ناهید است و بخش دوم نام قهرمان در داستان چینی، واژه «Xian» است که در فولکلور چینی به موجودات جاودانه، با توانایی‌های ماوراءطبیعه و جادویی اطلاق می‌شود (Dean, 1993, pp. 90, 147-148). در مقام قیاس، تصاویر «Xian» چینی، چکیده‌نگاری‌ای از نقوش ایزدبانوی ناهید بر پارچه‌های ابریشمی مکشوفه از «زیارتگاه بی‌بی شهربانو» و نقوش کهن‌تر یا معاصر آن در ایران است (مقایسه تصاویر ۱ و ۲).

جنس البسه آبی‌رنگ قهرمانان معمولاً فاخر/ابریشم یا از ترکیبات پنبه/کرباس توصیف شده است. مبادله ابریشم چینی در دوره تانگ/معاصر ساسانیان با پنبه هندی توسط ایرانیان صورت می‌گرفت (Dale, 2009, p. 79) و بسیاری از اشراف هندی لباس‌های ابریشمی چینی یا ایرانی می‌پوشیدند (Dale, 2009, p. 81).

گزارشی از تئوفانس (۷۵۰ - ۸۱۷ میلادی) درباره انتشار کرم ابریشم در بیزانس و حکومت ژوستینیانوس (۴۸۳-۵۶۵ میلادی)، توسط ایرانیان در دوره ساسانی، موجود است که نشانگر انتقال ابریشم و داستان‌هایش از ایران به غرب است (Zhao, 2022, p. 24).

وجود آثار موزاییکی ساسانی در بیشاپور، متعلق به زمانی پیشتر از ژوستینیانوس که بانوانی را در لباس‌هایی با سایه - روشن‌های لطیف به نماد البسه ابریشمی نشان می‌دهد، تأییدی بر وجود ابریشم و البسه ابریشمی در ایران، پیش از بیزانس است. یکی از این آثار، نمایانگر بانوی اشرافی با لباس مجلل آبی (احتمالاً از جنس ابریشم) و یک لنگه کفش طلایی است که مشابه این صحنه را نمی‌توان در دیگر آثار ایوان موزائیک بیشاپور یافت. چراکه شخصیت اصلی کفش بر پا دارد و هنرمند تلاش کرده است تا با قرار دادن تک پای چپ در نزدیک‌ترین پلان تصویری به بیننده، لنگه کفش طلایی را به برجسته‌ترین شکل در معرض دید مخاطب قرار دهد (تصویر ۳ الف). هیچ کدام از شخصیت‌های زنانه دیگر آثار موزاییکی بیشاپور کفش ندارند و فرم قرارگیری پاها

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاد پشوتنی‌زاده

به‌گونه‌ای است که یا کاملاً با دامن پوشیده شده و یا برهنه است (تصاویر ۳ ب و ج). از این بابت، وجود یک لنگه کفش طلایی، تصویر این بانو را به قهرمانان آبی‌پوش داستان‌ها شبیه کرده است.

به‌جز لباس آبی، اهمیت لنگه کفش طلایی در نسخهٔ چینی، داستان بی‌بی سه‌شنبه (سیستان و خراسان) و ماه‌پیشانی شباهت این داستان‌ها را به «سیندرلا» بیشتر می‌کند که اولین نسخهٔ اروپایی آن متعلق به ایتالیا است. در زبان‌شناسی لاتین، واژهٔ «طلایی» به‌نوعی ابریشم طلایی یا گلدوزی بیزانس که دوخته‌شده بر ابریشم چینی است اشاره دارد (Hyllested, 2017, p. 31) و در سراسر اروپای قرون وسطی شهره بوده است (Ten Grotenhuis, 2006, p. 11). دقیقاً همانطور که در توصیف شخصیت «Ye Xian»، با دختری مسلط به گلدوزی مواجه هستیم. بیزانس، روم و ایتالیا از یک فرهنگ منشعب شده‌اند، بنابراین ایتالیا مُحقق‌ترین وارث داستان «Ye Xian» محسوب می‌شود که نخستین نسخهٔ «سیندرلا» را در اروپا انتشار داده است (Beauchamp, 2017, P. 449).

در اثر دیگری از ایوان موزاییکی بیشاپور، تصویر مردی با شاخ و گوش گاو دیده می‌شود که گویا هنرپیشهٔ مرد در صحنه‌ای از این داستان‌ها به هیبت گاو درآمده تا ایفای نقش کند (تصویر ۴ ب). مشابه همین تصویر را می‌توان در پارچه‌های ابریشمی مکشوفه از «زیارتگاه بی‌بی شهربانو» در شهرری (پایتخت بوئیان) یافت که متعلق به قرن هفتم تا سیزدهم میلادی، مصادف با انتهای ساسانیان، گزارش تئوفانس و حکومت آل‌بویه است که خود را از نوادگان ساسانیان می‌خواندند (Moini and M. Rollman, 2017, p. 10158). نقش این پارچه ابریشمی، حکایتگر مردِ گاوسوار با شاخ و گوش گاو است (تصویر ۴ ج).

سرستون‌های گاو در معبد ایزدبانوی ناهید/آب بیشاپور، نزدیک به ایوان موزاییکی (تصویر ۴ الف)، یادآور اهمیت نمادین گاو در نسخه‌های ایرانی داستان و ارتباط آب با گاو و رنگ آبی لباس قهرمانان داستان‌هاست.

تصویر ۱، الف) جام زرین حسنلو، حدود سده دوازدهم ق. م، منبع: (پاکباز، ۱۳۸۱، ص. ۷۶۵).
Image 1, A) Golden cup of Hassanloo, around the 12th century BC, source: (Pakbaz, 2002, p. 765).

تصویر ۱، ب) پارچه ابریشمی **مکتشفه** از زیارتگاه بی‌بی شهربانو، موزه کلیولند، منبع: (زارع‌خلیلی، ۱۳۹۹، ص. ۱۰۳).

Image 1, B) Silk fabric discovered from the shrine of Bibi Shahrbanu, Cleveland Museum, source: (Zare Khalili, 2020, p. 103).

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاد پشوتنی‌زاده

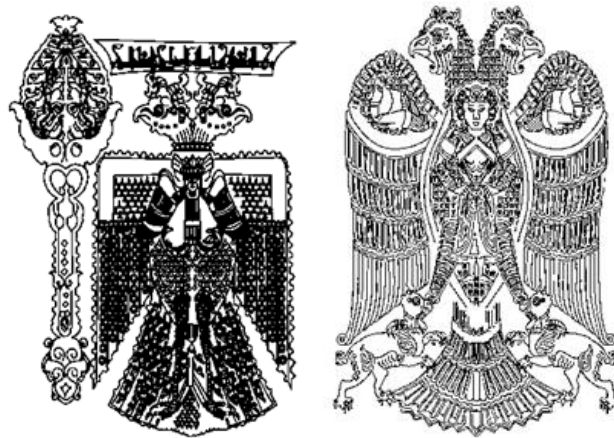

تصویر ۱، ج) «Xain» در کنار تابوت لاک‌ی در مقبره Marquis Yi. کشف باستانشناسی Zhonguo zhongda منبع: (ancient tombs, p. 62) سایت: <https://depts.washington.edu/chinaciv/tg/tarchae.Pdf>

Image 1, C) "Xain" next to a lacquer coffin in the tomb of Marquis Yi. Archaeological discovery of Zhonguo zhongda Source: (ancient tombs, p. 62) Site: <https://depts.washington.edu/chinaciv/tg/tarchae.Pdf>

تصویر ۲، الف) سینی ساسانی، ایزدبانوی ناهید، موزه ارمتاژ لنینگراد منبع: (پشوتنی‌زاده، ۱۳۹۶، ص. ۹۹)
Image 2, A) Sasanian tray, Venus goddess, Hermitage Museum, Leningrad
Source: (Pashootanzadeh, 2017, p. 99)

تصاویر ۲، ب) پارچه ابریشمی مکشوفه از زیارتگاه بی بی شهربانو، ایزدبانوی ناهید، موزه کلیولند،
منبع: (زارع خلیلی، ۱۳۹۹، ص. ۱۰۳)

Images 2, B) Silk cloth discovered from the shrine of Bibi Shahrbanu, Venus goddess, Cleveland Museum, source: (Zare Khalili, 2020, p. 103)

تصویر ۲، ج) پارچه ابریشمی، قرن ۱۰ و ۱۱ میلادی، منبع: (خزایی، ۱۳۸۱، ص. ۱۳۷)
Image 2, C) Silk fabric, 10th and 11th centuries AD, source: (Khazaei, 2002, p. 137)

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاده پشتونی‌زاده

تصویر ۳، الف) ایوان موزاییکی بیشاپور، بانوی اشرافی با لباس آبی و یک لنگه کفش طلایی.

Image 3, A) Mosaic porch of Bishapur, an aristocratic lady in a blue dress and a golden shoe.

تصویر ۳، ب) ایوان موزاییکی بیشاپور، بانوی اشرافی که پاهایش را دامن پوشانده است.

Image 3, B) Mosaic porch of Bishapur, an aristocratic lady with her legs covered by a skirt.

تصویر ۳، ج) ایوان موزاییکی بیشاپور، بانوی چنگ‌نواز که هر دو پا برهنه‌اند.

Image 3, C) Mosaic porch of Bishapur, a lady playing the harp with bare feet.

تصویر ۴، الف) کتیبه سنگی معبد آناهیتا، بیشاپور که نماد گاو را سمبل حیوانی ایزدبانوی ناهید معرفی است.

Image 4, A) Stone inscription from the Anahita Temple, Bishapur, which identifies the cow as the animal symbol of the Venus goddess.

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاده پشتونی‌زاده

تصویر ۴، ب) ایوان موزاییکی بیشاپور، مردی که شاخ و گوش گاو دارد.

Image 4, B) Mosaic porch of Bishapur, a man with the horns and ears of a cow.

تصویر ۴، ج) نقش پارچه ابریشمی مکشوفه از زیارتگاه بی‌بی شهربانو، مرد گاو‌سوار با شاخ و گوش گاو، موزه کلیولند، منبع: (زارع‌خلیلی، ۱۳۹۹، ص. ۱۰۲)

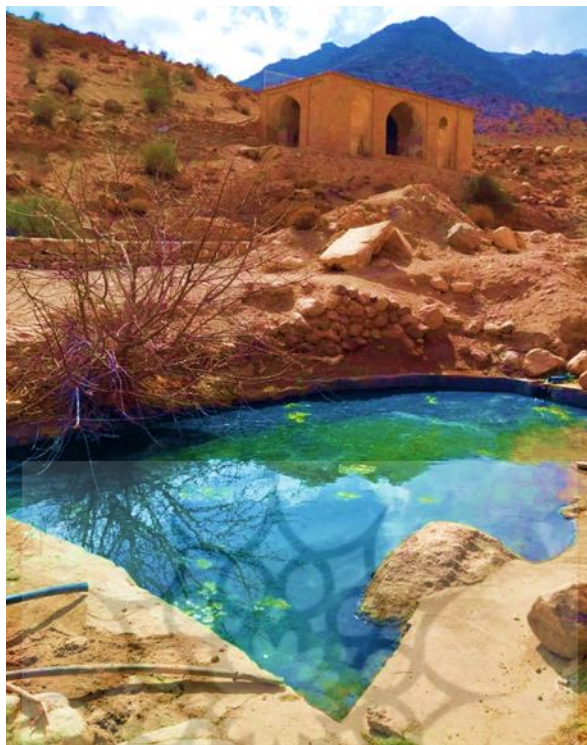
Image 4, C) Silk fabric motif discovered from the shrine of Bibi Shahrbanu, a man riding a bull with horns and ears of a bull, Cleveland Museum, source: (Zare Khalili, 2020, p. 102)

تصویر ۵، الف): کتیبه سنگی پارس بانو که در آن به دو مورد مرتبط با بیش‌متن‌های دیگر اشاره می‌کند. اول: بانوی پارسی را خاله امام سجاد (ع) معرفی می‌کند. بنابراین، بی‌بی شهربانو و پارس‌بانو خواهر یکدیگرند و دوم: ذبح گاو که در زیارتگاه پارس‌بانو تا سنه ۱۲۲۵ یزدگردی ادامه داشته است. (منبع: نگارنده)

Image 5, A): The Pars Banu stone inscription, which mentions two things related to other hypertexts. First: The Parsi lady is introduced as the aunt of Imam Sajjad (AS). Therefore, Bibi Shahr Banu and Pars Banu are sisters, and second: The slaughter of cattle continued at the Pars Banu shrine until 1858. (Source: Author)

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاده پشتونی‌زاده

تصویر ۵، ب): وجود حوض آب در زیارتگاه پارس بانو که همتای حوض آب در مقبره بی بی شهربانو است. (منبع: نگارنده)

Image 5, B): The presence of a water basin in the Pars Banu shrine, which is the counterpart of the water basin in the tomb of Bibi Shahr Banu. (Source: Author)

۴. بحث و بررسی

۴-۱. خلاصه داستان‌ها

۴-۱-۱. نسخه 510A داستان Xian

در این نسخه، «Ye Xian»، دختر رهبر قبیله محلی است که به «غارنشین یانگژو» شهرت دارد. پدر او هنگام جوانی، در گذشته و مادرش هم پیش از پدرش از دنیا رفته است. وی به فنون خیاطی و گلدوزی مسلط است و با نامادری ظالم و دخترش زندگی می‌کند. «Ye Xian» به صورت پنهانی به یک ماهی غذا می‌دهد و ماهی تنها دوست اوست. اما نامادری وقتی از راز دختر آگاه می‌شود، لباس «Ye Xian» را می‌پوشد تا ماهی را بفربید و آن را صید کند. پیرمردی روحانی، «Ye Xian» را از کشته شدن ماهی و نیروی اسرارآمیز استخوان‌هایش مطلع می‌کند. «Ye Xian» استخوان‌های ماهی را دفن می‌کند و روزی که نامادری و دخترش در جشنواره حضور دارند، برای حضور در جشنواره از استخوان‌ها یاری می‌جوید. استخوان‌های ماهی نیز برای «Ye Xian»، لباس فاخر آبی لاجوردی و کفش زرین فراهم می‌آورند؛ اما «Ye Xian» به سبب عجله زیاد، هنگام بازگشت به خانه یک لنگه کفش را گم می‌کند. پادشاه جزیره دریایی آن را می‌یابد و به دنبال صاحب آن می‌گردد تا با او ازدواج کند. وی پس از یافتن «Ye Xian» با او ازدواج می‌کند و ماهی‌های پرنده، نامادری ظالم و دخترش را می‌کشند/به سبب ریزش سنگ بر سرشان کشته می‌شوند (حیدری، ۱۳۹۴).

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاده پشتونی‌زاده

۲-۱-۴. داستان بی‌بی سه‌شنبه (سیستان و خراسان)^۶

فاطمه، صاحب یک گاو سرخ بود و نامادری ظالمی داشت. نامادریش، هر روز مقداری پنبه و چرخ نخ‌ریسی به فاطمه می‌داد تا روزها هم‌زمان با دوشیدن شیر گاو و سپس چرانیدن گاو پنبه بریسد. یک روز، گاو فاطمه گم شد و هنگامی که فاطمه در پی یافتن گاوش بود، به غاری رسید که سه بانوی عابد در آن حضور داشتند. ایشان از فاطمه می‌خواهند که با آن‌ها نماز بخواند تا گاوش را به او برگردانند. فاطمه همین کار را می‌کند و آن‌ها هنگام تحویل گاو به او می‌گویند: از این پس پنبه‌هایی که باید بریسی را به گاو بده تا بخورد، و در عوض از یکی از شاخ‌های گاو نخ ریسیده‌شده بیرون می‌آید و از شاخ دیگرش میوه و مرغ بریان/خروس پرشته. اما به‌زودی نامادری‌ات توسط دخترش از راز تو مطلع می‌شود و گاو را خواهد کُشت. آنگاه تو باید استخوان‌های گاو را کنار تنور دفن کنی و هر زمان نیاز به کمک داشتی از استخوان‌ها یاری بطلبی. اما وقتی مرادت را گرفتی بر تو واجب است که سه‌شنبه هر هفته وضو بگیری، دو رکعت نماز بخوانی و سه مشعل با پنبه برای بی‌بی حور و بی‌بی نور و بی‌بی سه‌شنبه (فاطمه) روشن کنی. پیشگویی بانوان درست از آب در می‌آید و فاطمه استخوان‌های گاو سرخ را دفن می‌کند، اما فراموش می‌کند که از آن‌ها کمک بگیرد تا اینکه نامادری و دخترش بدون فاطمه به جشن عروسی دختر پادشاه می‌روند. فاطمه از استخوان‌های گاو استمداد می‌طلبد و صاحب لباس آبی ابریشمی و کفش طلایی می‌شود، اما هنگام بازگشتن به منزل، یک لنگه کفشش در نهر می‌افتد و آب آن را می‌برد. پس از مدتی که پسر پادشاه سوار بر اسب از نهر می‌گذرد، متوجه کفش زرین می‌شود و صاحب آن را می‌یابد تا با وی ازدواج کند، اما نامادری، فاطمه را در تنور پنهان می‌کند تا پسر پادشاه متوجه او نشود. خروس از بالای تنور بانگ می‌زند: کوکو کوکو (به سیستانی یعنی قوقولی قوقو)

فاطمه خوب، داخل تنور! و نقشه نامادری را بی اثر می کند. بنابراین، فاطمه با پسر پادشاه ازدواج می کند و قولی را که به سه بانوی مقدس داده است فراموش نمی کند، اما نمی داند چگونه لوازم مورد نیاز سفره بی بی سه شنبه را از همسایه ها جمع آوری کند. از این روی، هر طاقچه موجود در قصر را یک خانه فرض می کند و لوازم سفره را بالای هر طاقچه قرار می دهد و می گوید: «بده بیاد بی بی سه شنبه». در همین حین، ولیعهد، غلامی را برای تهیه وسایل شکار می فرستد و چون غلام با درهای بسته مواجه می شود به همراه ولیعهد مراجعه می کند و فاطمه را در حال گدایی می بیند. ولیعهد عصبانی می شود و سفره فاطمه را به هم می زند. سپس با شش ملازمش به شکار می رود، اما طوفان می شود و پسر پادشاه پس از فروکش کردن طوفان همراهانش را نمی یابد و عزم بازگشت می کند. وی شش هندوانه را از جالیزی می چیند و پس از ورود به دروازه، هندوانه ها تبدیل به سرهای بریده ملازمانش می شوند. بنابراین، او را به جرم قتل زندانی می کنند. هر روز ملکه مادر غذایی را برای ولیعهد به زندان می فرستد که به سنگ تبدیل می شد.

یک بار ملکه مادر به همراه خوراک مرغ/خروس برشته به زندان می رود تا بفهمد قضیه از چه قرار است! اما وقتی طعام در مقابل چشمانش تغییر می کند، متوجه گناهکاری و بی احترامی پسرش به سفره نذری می شود. پس، از فاطمه اسرار آن سفره را جویا می شود و با او نماز می خواند که هنوز نماز کاملاً تمام نشده بود، خبر بازگشت همراهان پسر پادشاه می رسد. پس از بازگشتن گمشدگان، جلاد در خورجین ضبط شده شاهزاده را می گشاید و به جای شش سر بریده با شش هندوانه تازه مواجه می شود. از این بابت، شاهزاده از اتهام قتل مبرا می گردد (محمدی خرمک، ۱۳۶۹).

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاده پشتونی‌زاده

۳-۱-۴. داستان بی‌بی سه‌شنبه زرتشتی

سه دختر از ظلم نامادریشان که ابتدا آموزگار نساجی ایشان بود، در امان نبودند؛ آن‌ها به خدعه وی و دخترش و به بهانه سفر زیارتی با پدرشان رهسپار بیابان می‌شوند. در میانه مسیر آتاکی می‌بینند که آن را «پیر مهرایزد» پنداشته و آتراق می‌کنند، اما ناگهان متوجه می‌شوند که قابلمه پخت آش نذری بی‌در است. بنابراین پدر به بهانه آوردن در قابلمه به خانه بازمی‌گردد و دختران را تنها می‌گذارد. پس از سه روز که پدر بازمی‌گردد و آذوقه رو به اتمام می‌رود، کوچک‌ترین دختر، برای یافتن آبادی آتاکی را ترک می‌کند و با بانوانی همراه می‌شود که قصد حضور در سفره نذری بی‌بی سه‌شنبه را دارند. ایشان بوته‌های خار را برای تنور بی‌بی جمع می‌کردند تا بتوانند نان و خوراک سفره نذری را فراهم کنند. بنابراین او نیز کمک می‌کند و از بی‌بی سه‌شنبه، خوشبختی خود و خواهرانش را طلب می‌نماید. سپس از غذاهای متبرک برای خواهرانش به آتاکی می‌آورد و قول می‌دهد که اگر به مراد رسیدند، سفره نذری را بگسترانند. هم‌زمان با غروب آفتاب پسر پادشاه که از شکار بازمی‌گردد به آتاکی دختران می‌رسد. دختر کوچک‌تر از آتاکی بیرون می‌آید و شاهزاده از او آب درخواست می‌کند. دخترک هم پیاله‌ای آب برای شاهزاد می‌برد. شاهزاده نیز با دیدن وی، عاشقش می‌شود و با او ازدواج می‌کند. خواهران او نیز با چوپان و آشپز دربار ازدواج می‌کنند. روزی که باران سیل‌آسا در چراگاه می‌بارد، یکی از گاوها از کوه لیز می‌خورد و به درّه می‌افتد. چوپان دربار، به پایین درّه می‌رود تا گاو را بگشود و گوشتش را حلال کند که به‌جای گاو با پوستینی مملو از جواهرات مواجه می‌شود و ثروتمند می‌گردد. همسر آشپز هم فرزندی به دنیا می‌آورد و هم‌زمان با تولد نوزادش، ولیعهد کشور دیگری هم متولد می‌شود که فقط شیر همسر آشپز را می‌پذیرد و از این بابت، همسر آشپز دایه ولیعهد می‌شود. در

این شرایط، هر سه خواهر خوشبخت و ثروتمند شده بودند و حال زمان ادای نذر بود. دختر به شاهزاده می‌گوید: تو چرا به شکار نمی‌روی؟ شاهزاده می‌گوید: نمی‌خواهم تنها بشوی. دختر می‌گوید: خواهرانم را دعوت می‌کنم تا تو بتوانی به شکار بروی و شاهزاده می‌پذیرد. شاهزاده با غلامان خود به شکارگاه می‌رود، اما در میانه مسیر به غلام خود دستور می‌دهد تا به آشپزخانه قصر که اکنون سه خواهر در حال انجام مراسم نذری بودند، برود و خریزه و هندوانه بیاورد. وقتی غلام وارد آشپزخانه می‌شود و وضعیت سه خواهر را می‌بیند، خشمگین می‌شود و می‌گوید: شرح این رفتارهای ناپسند شما را به شاهزاده خواهم داد. خواهر کوچک‌تر می‌گوید: غلام، اسرار ما را فاش نکن که برایت بد می‌شود، اما غلام اعتنا نمی‌کند و سه خریزه و سه هندوانه را برمی‌دارد و می‌رود. غلام، همین‌که به قرارگاه ولیعهد می‌رسد و عزم دهان گشودن می‌کند، خورجین را خون‌چکان می‌یابد. ولیعهد که با این صحنه مواجه می‌شود، دستور به دستگیری غلام می‌دهد و به محض گشودن کیسه، سه سر بریده مرد و زن هویدا می‌شود. بنابراین، غلام را به جرم قتل به زندان می‌اندازند. او سه شبانه‌روز ناله می‌کند و همسر ولیعهد، را با نام «بی‌بی» می‌خواند. دختر می‌آید و غلام درخواست عفو می‌کند. دل دختر به رحم می‌آید و می‌گوید: «اگر نجات یافتی باید به بی‌بی سه‌شنبه اعتقاد بیاوری. در این شرایط فقط او می‌تواند به دادت برسد». غلام قول می‌دهد که معتقد شود. بعد دخترک دست روی خورجین می‌کشد و هنگام خروج از زندان به غلام می‌گوید: قبل از اجرای حکم، به زندان‌بان بگو که یک‌بار دیگر درون خورجین را نگاه کند و سپس می‌رود. سپیده دمید و هنگام اجرای حکم فرامی‌رسد. غلام، تقاضای خود را مطرح می‌کند. در خورجین را می‌گشایند و در کمال تعجب با سه خریزه و هندوانه تازه مواجه می‌شوند؛ پس، غلام آزاد می‌شود. خبر بی‌گناهی غلام، جهانگیر می‌شود و

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... _____ آزاده پشتونی‌زاده

پادشاه، غلام را به حضور می‌طلبد تا ماجرا و رخداد این معجزه را از او جویا شود. غلام می‌گوید: از عروستان پرسید. همسر ولیعهد را می‌خوانند و از او اسرار را جویا می‌شوند. دختر هم ماجرا را تعریف می‌کند. پادشاه، دستور می‌دهد که جارچی‌ها مردم را از داستان بی‌بی سه‌شنبه باخبر کنند تا هر کس، مراد و آرزویی در دل دارد، سفره‌داری بی‌بی سه‌شنبه را کند تا به آرزویش برسد (روانشاد مهناز فلاحتی، زمستان ۱۳۹۷).

۴-۱-۴. داستان ماه‌پیشانی

معلم شهربانو، یک کاسه به شهربانو می‌دهد و می‌گوید: «این را به مادرت بده تا در آن سرکه بریزد و وقتی مادرت سرش را به داخل خمره بُرد، هُلش بده تا درون خمره سرکه بیفتد». دخترک زیبا اما نادان همین کار را می‌کند. بعد از چهل روز، مادر شهربانو تبدیل به گاو زردی می‌شود و شهربانو هر روز گاو را به چَرا می‌بَرَد. معلم، نامادری شهربانو می‌شود و دختر زشت خودش را که هم‌نام با شهربانو است با خود می‌آورد. نامادری با شهربانو بدرفتاری می‌کند و هر روز به او دوک نخ‌ریسی و پنبه می‌دهد تا هنگام چرانیدن گاو زرد، نخ بریسد. روزی، باد شدیدی می‌وزد و پنبه‌ها را به چاهی که خانه دیوی است می‌اندازد. گاو به شهربانو می‌گوید: «با نردبان به ته چاه بیا». شهربانو وارد چاه می‌شود و هر چه دیو طلبد می‌کند و وارونه انجام می‌دهد تا بدین‌وسیله با دیو دوست می‌شود. دیو هم پنبه‌هایش را می‌ریسد و آدرس کوهی را به او می‌دهد که چشمه‌ای با آب سفید از آن روان است تا صورتش را با آن آب بشوید و یک ماه روی پیشانی‌اش و یک ستاره روی چانه‌اش قرار گیرد. او این کار را می‌کند و به «ماه‌پیشانی» تبدیل می‌شود. نامادری، که از راز وی مطلع می‌گردد، شهربانوی زشت خودش را به

چاه دیو می‌فرستد، ولی او مطابق گفته‌های دیو عمل می‌کند. دیو هم او را به سمت آب سیاه راهنمایی می‌کند تا زشت‌تر شود. عروسی دختر پادشاه می‌شود، نامادری و دخترش به عروسی می‌روند و ماه‌پیشانی را در خانه زندانی می‌کنند. نامادری مقداری بُنشن را باهم ترکیب می‌کند و به ماه‌پیشانی می‌دهد تا از هم سوا کند. ماه‌پیشانی به چاه دیو می‌رود تا از او یاری گیرد و دیو به او یک خروس می‌دهد تا بُنشن‌ها را از هم سوا کند و برای حضور در عروسی برای ماه‌پیشانی لباس زیبا و کفش‌های زرین مهیا می‌کند. او به جشن می‌رود، اما هنگام بازگشت لنگه کفش در جوی آب می‌افتد. روز بعد پسر پادشاه در مسیر شکارگاه، لنگه کفش را پیدا می‌کند و به دنبال صاحب لنگه کفش می‌گردد تا با او ازدواج کند. نامادری فکر می‌کند که گاو زرد مادر ماه‌پیشانی است و از این بابت به ماه‌پیشانی کمک می‌کند. پس تصمیم می‌گیرد که گاو را بُکشد، اما همان شب، ماه‌پیشانی با گاو به چاه دیو می‌رود و دیو، گاو زرد را با همزادش جایگزین می‌کند. دیو به ماه‌پیشانی می‌گوید: «هرگز گوشت گاو را نخورد و استخوان‌های گاو را جمع‌آوری و در محلی دفن کن». ماه‌پیشانی هم اطاعت می‌کند. سه روز بعد پسر پادشاه می‌آید تا صاحب لنگه کفش را پیدا کند؛ از این بابت، ماه‌پیشانی توسط نامادری درون تنور حبس می‌شود تا پسر پادشاه او را نبیند، اما بانگ خروس خبر از حضور ماه‌پیشانی می‌دهد. پسر پادشاه، ماه‌پیشانی را پیدا می‌کند. شیربهای ماه‌پیشانی، پارچه کرباس آبی تعیین می‌شود. نامادری لباس گشاد و بدقواره‌ای با همان کرباس آبی می‌دوزد و به ماه‌پیشانی می‌پوشاند تا پسر پادشاه را از ازدواج با او منصرف کند که دیو نقشه او را بی‌اثر و مادر ماه‌پیشانی را از پوست گاو زرد خارج می‌کند (شیخ‌ویسی و آقاجانی کلخوران، ۱۴۰۲؛ حیدری، ۱۳۹۶).

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاد پشوتنی‌زاده

کلیت همه داستان‌ها مشابه «سیندرلا» است، اما در اجزاء دارای تنوعند. نیروی جادویی یاری‌دهنده در «Ye Xian»، ماهی سرخ است که در نسخه «بی‌بی سه‌شنبه» سیستان و خراسان با گاو سرخ و در نسخه ماه‌پیشانی با گاو زرد جایگزین می‌شود. البته در نسخه دیگری از بی‌بی سه‌شنبه که دقیقاً مشابه با نسخه سیستانی است و به «بی‌بی سه‌شنبه خوزستان» شهرت دارد، ماهی جایگزین گاو شده است.

داستان «ماه‌پیشانی/دختر ماه و ستاره» اشاراتی به چاو دیو^۷ دارد که دیو، جایگزین نیروی جادویی استخوان‌گاو/ماهی در داستان‌های دیگر است؛ حتی در «بی‌بی سه‌شنبه زرتشتیان» نیز گاو کشته‌شده، تبدیل به مخزن جواهرات می‌شود. وجوه اشتراک همه این داستان‌ها، محوریت زنانه داستان، مشاغل مربوط به پوشاک، نامادری و دخترش و رازداری قهرمان در برابر آنان، گاو/ماهی، استخوان جادویی یا دیو چاه، حضور در جشن، جشنواره یا زیارتگاه، کوه، غار، سنگ و مواردی که مربوط به کوه است، نهر و جریان آبی که لنگه کفش را با خود می‌برد، پسر پادشاه و ازدواج، لباس آبی (با کارکرد زیبایی‌بخش از جنس ابریشم یا نماد زشت‌کننده از جنس کرباس) و کفش زرین که به‌عنوان گشاینده بخت قهرمان داستان عمل می‌کند، است. عدد سه به‌عنوان تعداد زنان عابد، خواهران یا تعداد روزها، تنور، وفای به عهد پس از برآورده شدن آرزو^۸، شکار، غلام/سرباز، هندوانه و خربزه‌ای که به سرهای پریده زنان و مردان تبدیل می‌شود، زندان و شیر/شیربها نیز در اغلب نمونه‌های ایرانی تکرار شده‌اند.

جدول ۱: عناصر مشترک در همه داستان‌ها (منبع: نگارنده)

Table 1: Common elements in all stories (Source: Author)

کفش زرین				
لباس آبی				
ازدواج با شاهزاده				
نمادهای آب	پادشاه جزیره دریایی / زیستگاه ماهی	لنگه کفش در آب	پایله آب برای شاهزاده	چشمه
غار/ کوه	غار نشین یانگتو	غار زنان عابد	کوه و دره گاو	کوه با چشمه
چشمواره/ عروسی / زیارتگاه	چشمواره	عروسی	زیارتگاه	عروسی
استخوان/ دیو	استخوان	استخوان	-	دیو
گاو/ ماهی	ماهی و ماهی پرند: چنین گاو: شهرهای دارای مرز مشترک با ویتنام	گاو: سیستان و خراسان	گاو	گاو
راز				
نامادری و دخترش	نامادری	هر دو	هر دو	هر دو
هنرهای پوشاک و نساجی	گلدوزی و خیاطی	ریسندن پنبه	ریسندن پنبه/آموزگار نساجی	ریسندن پنبه
زنانه				
	«Ye Xian»	بی بی سه شنبه سیستان و خراسان	بی بی سه شنبه زرتشتیان	ماه‌پیشانی

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاده پشتوتی‌زاده

جدول ۲: عناصر مشترک در داستان‌های ایرانی (منبع: نگارنده)

Table 2: Common elements in Iranian stories (Source: Author)

شیر و دایه/ شیربها			دایه و همسر آشپز	شیربها
زنداد				
هندوانه و خربزه				-
فاش نمودن راز				راز زیبایی
غلام/سرباز				-
شکار				
گستردن سفره نذری و وفای به عهد به نماد ایزد مهر			زیارتگاه پیر مهر ایزد	-
تنور				
خروس				
عدد سه	عابدان		دختران	روز
معلم/نامادری				
	بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان	بی‌بی سه‌شنبه زرتشتیان		ماه‌پیشانی

با اینکه وجوه تشابه اندکی میان «ماه‌پیشانی» و نسخه‌های «بی‌بی سه‌شنبه» موجود است، ولی در لایه‌های زیرین، می‌توان «ماه‌پیشانی» را نسخه‌ی دیگر «بی‌بی سه‌شنبه» دانست. «شهربانو»، نام قهرمان «ماه‌پیشانی» است و «فاطمه» نیز نام قهرمان «بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان» است. یکی از اسامی «شهربانو»، به‌عنوان همسر امام حسین (ع)، «فاطمه» بوده (ابن شهرآشوب، ۱۳۷۹، ص. ۳۱۱) که هم‌نام با قهرمان «بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان» است. اسناد تاریخی، «شهربانو/فاطمه» را از خاندان ساسانی (دختر یزدگرد سوم)، زرتشتی (مجلسی، ۱۳۸۶، ص. ۴) و سیستانی‌تبار معرفی کرده‌اند (شهیدی، ۱۳۷۳، صص. ۹-۲۷) که زرتشتی بودن قهرمان «بی‌بی سه‌شنبه زرتشتی» از وجوه اشتراک محسوب می‌شود. در تمامی نسخه‌ها، «دختر زرتشتی/شهربانو/فاطمه» با پسر پادشاه ازدواج می‌کند و این ماجرا مشابه با ازدواج شهربانو با پسر امیرالمؤمنین است که «زیارتگاه بی‌بی شهربانو» در شهر ری به‌نامگانه‌اش ساخته شده است (مفید، ۱۳۶۳، ص. ۱۳۷) و نام «بی‌بی» یادآور قهرمان داستان «بی‌بی سه‌شنبه زرتشتی» است. داستان این زیارتگاه که جایگاه مهمی در رسوم شیعی دارد، حدوداً به قرن نهم میلادی بازمی‌گردد (بویس، ۱۴۰۰، ص. ۸۶) که با تاریخ مقبره شاه‌دخت ساسانی در چین منطبق است (ناتل‌خانلری، ۱۳۵۴، ص. ۷۵). داستان «زیارتگاه بی‌بی شهربانوی ایرانی» و «Ye Xian» هم‌زمان و مصادف با حکومت سلسله‌ی تانگ در چین است (Reed, 2003, pp. 3-5). (ر.ک. جدول ۳)

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزادۀ پشتونی‌زاده

جدول ۳: اشتراکات داستان‌ها و سلسلهٔ تانگ (منبع: نگارنده)

Table 3: Commonalities between stories and the Tang Dynasty (Source: Author)

اسامی مشابه قهرمانان در داستان‌های ایرانی		قرن نهم میلادی	
بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان	فاطمه	داستان «Ye Xian»	سلسلهٔ تانگ
بی‌بی سه‌شنبه زرتشتیان	بی‌بی	زیارتگاه بی‌بی شهربانو	سلسلهٔ تانگ
ماه‌پیشانی	شهربانو	مقبرهٔ شاهدخت ساسانی در چین	سلسلهٔ تانگ

۵. ایزدبانوی ناهید و ارتباط آن با داستان‌های مشابه ایرانی

قبل از انتشار افسانهٔ «مقبرهٔ بی‌بی شهربانو»، این جایگاه مربوط به «ایزدبانوی ناهید» زرتشتیان بود و تغذیهٔ حوضی پُر ماهی از آب چشمه‌ای که در صخرهٔ مجاور «مقبرهٔ بی‌بی شهربانو» قرار دارد، رد پای ایزدبانوی ناهید را تأیید می‌کند (بویس، ۱۳۴۶، ص. ۱۴۱). «بی‌بی شهربانو»، شاه‌دخت ساسانی است که با شاهزادهٔ عرب (پسر امیرالمؤمنین) ازدواج می‌کند و مشابه با ازدواج قهرمانان با پسر پادشاه است. مشابه همین داستان را برای زیارتگاه زرتشتیان یزد به نام «پارس‌بانو» یا «بانوی پارس» که به «بانوی سرزمین» یا «شهربانو» ترجمه می‌شود، نقل می‌کنند (بویس، ۱۳۴۶، ص. ۱۲۹). داستان خواهر شهربانو، ادرگ^۹ با داستان قلعهٔ زیید در خراسان بزرگ عصر ساسانی عجین شده است. ماهویه سوری در قلعهٔ زیید از یزدگرد سوم، ادرگ را خواستگاری می‌کند که این رفتار بر یزدگرد خوش نمی‌آید و او را از خود می‌راند. ادرگ در مرو به اسارت ماهویه مرزبان

شرقی ایران در می‌آید و او، اردگ را از مرو/خراسان به کوفه می‌فرستد تا به خلیفه پیشکش کند. سپس او به ازدواج با یکی از سرداران اسلام درمی‌آید که عبدالرحمن ابن اردگ، از محدثین تاریخ اسلام، فرزند اوست (زرین‌کوب، ۱۴۰۲، ص. ۱۹۷). داستان‌های مشابه این دو خواهر در رابطه با ازدواج و توصیفی که در سنگ‌نوشته ورودی زیارتگاه «پارس‌بانو» وجود دارد، احتمال اینکه این زیارتگاه بقعه ادرگ باشد قوی می‌کند (تصویر ۵، الف). بنابراین شهرری، سیستان و خراسان با ساسانیان ارتباط دارند.

انتخاب اسامی «آب ناهیر»^{۱۰} برای بانوان زرتشتی‌ای که نزدیک به این زیارتگاه سکونت داشته‌اند، حاکی از همین امر است (بویس، ۱۳۴۶، صص. ۱۳۸-۱۳۹) که گم شدن لنگه کفش دختر در نهر آب یا نوشیدن یک پیاله آب توسط شاهزاده، یادآور وظیفه همسریابی ایزدبانوی ناهید برای دختران است. باروری نیز یکی دیگر از وظایف ایزدبانوی ناهید است که «بقعه پیر استیر/ایشتر» در خراسان بزرگ با سه صندوق چوبی در میان بقعه به نماد سه بانوی عابد و حوض آبی^{۱۱} به نماد ایزدبانوی ناهید، زائران زن نابارور را به آرزویشان می‌رساند (ابوالبشری و رضایی، ۱۳۹۹، ص. ۱۴۵). بانوان آرزومند در این زیارتگاه به روایت داستان «بی‌بی سه‌شنبه» می‌پردازند تا از او استمداد طلبند و از این جهت حضور ایزدبانوی ناهید در داستان «بی‌بی سه‌شنبه خراسان» محرز است.

واژه «پیر» در «بقعه پیر استیر/ایشتر» و ارتباط ناهید با این بقعه نقطه اتصال زیارتگاه «پارس‌بانو» به عنوان یکی از سلسله داستان‌های «پیر-ان زرتشتی» است.

هنگام حمله اعراب و قبل از سقوط سلسله ساسانیان، یزدگرد برای حفظ جان خانواده خود به نقطه‌ای کویری و متروک نقل مکان می‌کند که امروزه «یزد» نام دارد و

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاد پشوتنی‌زاده

از نام «یزدگرد» گرفته شده است. در مجاورت یزد و کوهسارهای اطراف آن که اکنون دیه‌های زرتشتی‌نشین و زیارتگاه‌های خاص زرتشتیان وجود دارد که محل ناپدید شدن خانواده یزدگرد است. اسامی قهرمان هر داستان که اسامی اعضای خانواده یزدگرد هستند به همراه واژه «پیر» بیان می‌شود و همه داستان‌ها با عنوان داستان «پیر-ان» (جمع پیر) خوانده می‌شوند. پس از تحت تعقیب قرار گرفتن خانواده یزدگرد که مشتمل بر یک پسر/ولیعهد، سه دختر و همسر یزدگرد (کتایون) به همراه کنیزش (مروارید) است، ایشان به سمت کوه متواری شده و هر یک به امر الهی، به صورت معجزه‌آسایی ناپدید می‌شوند تا به اسارت اعراب درنیایند (تقویم زرتشتیان ایران، ۱۴۰۲). یکی از این زیارتگاه‌های زرتشتی، «پیر پارس‌بانو» نام دارد.

شخصیت‌های مهم داستان‌های «بی‌بی سه‌شنبه»، شامل پنج مؤنث و یک مذکر (سیستان: نامادری و دخترش، سه بانوی عابد و ولیعهد؛ زرتشتی: نامادری و دخترش، سه دختر و ولیعهد) است که با داستان «پیر-ان» زرتشتی در یزد همسان است. کوه و اهمیت آن در محافظت از خانواده یزدگرد سوم نیز نقطه اشتراک دیگر این داستان‌ها با یکدیگر است (ر.ک. جدول ۴).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۴: نمادهای ایزدبانوی ناهید در داستان‌ها و مکان‌ها (منبع: نگارنده)

Tables 4: Symbols of the Venus goddess in stories and places (Source: author)

نمادهای ایزدبانوی ناهید	داستان‌های ایرانی		ماهی	گاو
	بی‌بی سه‌شنبه زرتشتی			
	بی‌بی سه‌شنبه سیستان			
	بی‌بی سه‌شنبه خراسان			
	بی‌بی سه‌شنبه خوزستان			
	ماه‌پیشانی			
نمادهای ایزدبانوی ناهید	مکانهای مقدس ایران		حوض	ذبح
	آب/ماهی			گاو
	مقبره بی‌بی شهربانو			
	زیارتگاه پارس‌بانو			
	بقعه پیر استیر/ایشتار			
	معبد ناهید در بیشاپور			

۶. سیر تحول داستان‌های ایرانی در شهرهای ایران

سیر تحول داستان‌ها را می‌توان در اقالیمی از ایران کنونی همچون سیستان، شهرری و خراسان یافت که با حضور زرتشتیان، جاده ابریشم و عصر ساسانی مرتبط است. سیستان و خراسان به جهت آنکه زادگاه داستان «بی‌بی سه‌شنبه» و محلی برای آخرین تلاش ساسانیان است؛ شهرری، به سبب «زیارتگاه و بقعه بی‌بی شهربانو» و شباهتش با زیارتگاه «پارس‌بانو/پارس‌بانو» که گرچه در یزد است، اما به دلیل همسایگی با «سرزمین پارس/فارس»، «پارس‌بانو» خوانده می‌شود (بویس، ۱۳۴۶، صص. ۱۳۹-۱۳۸)؛ و خراسان که محل روایت داستان «بی‌بی سه‌شنبه خراسان» در بقعه پیشاسلامی پیر استیر/ایشتار و نزدیک به آتشکده «آذربرزین‌مهر» است (ابوالبشری و رضایی، ۱۳۹۹، ص. ۱۴۵)، مورد بررسی قرار گرفت تا اشتراکات هر سه مشخص شود. طبق شواهد تاریخی زرتشتیان تا قرن دهم میلادی در ری ساکن بودند (بویس، ۱۳۴۶، ص. ۱۳۶).

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاده پشتونی‌زاده

داستان «بی‌بی سه‌شنبه خوزستان» در تمامی ابعاد مشابه با نسخه‌های دیگر است، اما همچون «Ye Xian» یک ماهی به نام داماهی^{۱۲} جایگزین گاو شده است و به «بی‌بی سه‌شنبه خوزستان/داماهی/ننه ماهینگ» شهرت دارد (جهازی، ۱۳۸۱، صص. ۱۶۷-۱۶۵)؛ از جانب دیگر، «Ye Xian» هم دارای نسخه‌ای است که گاو جایگزین ماهی شده و در شمال ویتنام به نسخه 850C شهرت دارد (Beauchamp, 2017, p. 450). از این بابت، نمادهای مشابه گاو و ماهی نمادهای ایزدبانوی آب هستند که در معبد ناهید بیشاپور، با سرازیر شدن آب رودخانه شاپور و سرستون‌های گاو خودنمایی می‌کنند. عمل قربانی کردن گاو و وجود حوض پرماهی زیارتگاه «پارس‌بانو/پارس‌بانو» نیز نمادهایی از همین ایزدبانو است، همانطور که حوض آب با ماهی‌هایش در بقعه پیراستیر/ایشتر یادآور ایزدبانوی ایشتر یا ناهید است (تصویر ۵، ب و تصاویر ۴).

۷. نتیجه

داستان‌های متعدد «بی‌بی سه‌شنبه ایرانی» که در شهرهای مختلف توسط بانوان روایت می‌شوند و داستان «ماه‌پیشانی» و «بی‌بی شهربانو» اشتراکات قابل توجهی با ادبیات شفاهی زرتشتیان همچون سلسله داستان‌های «پیر-ان» که «پارس‌بانو» یکی از آنهاست و «بی‌بی سه‌شنبه زرتشتی» که بخشی از فرهنگ فولکلور زنانه محسوب می‌شود، دارد. افزون بر آن، اشتراکات داستان «Ye Xian» چینی که نسخه آسیایی داستان «سیندرلا» تلقی می‌شود، در قیاس با داستان‌های ایرانی و زرتشتی، شکل‌گیری دیپلماسی فرهنگی میان سلسله تانگ چین و ایران عصر ساسانی را محرز می‌دارد. کوچ دسته‌جمعی زرتشتیان پس از شکست ساسانیان به چین و وجود ایستگاه‌های مهم جاده ابریشم در ایران و چین باعث گسترش ارتباطات و انتقال ادبیات شفاهی میان این دو کشور شد.

وجه زنانه این داستان‌ها و ازدواج قهرمانان با شاهزاده یا پادشاه که به واسطه نقش مؤثر آب صورت می‌پذیرد؛ وظیفه همسریابی ایزدبانوی آب برای دختران را به یاد می‌آورد. لباس آبی قهرمانان، تداعی گر آب است که مشابه تصویر بانوی اشرافی در ایوان موزاییکی بیشاپور نزدیک به معبد آناهیتا با سرستون‌های گاوسانش است. سند تصویری دیگر متعلق به مردی با گوش و شاخ گاو است که مشابه با نقش پارچه ابریشمی مکشوفه از «مقبره بی‌بی شهربانو» است.

اسامی قهرمانان ایرانی، شهربانو، فاطمه و بی‌بی است که همگی به یک شخصیت اشاره دارند. داستان «مقبره بی‌بی شهربانو» در شهری با داستان «زیارتگاه پارس‌بانو» تقریباً همسان است؛ به‌طوری که کتیبه این مکان‌های متبرک نسبت دو شاه‌دخت ساسانی را خواهر اعلام می‌کند. پارس‌بانو، از خراسان به همسری سردار اسلام درمی‌آید و شهربانو، بیوه امام حسین (ع) است که در شهری دفن می‌شود. دو خواهر یاری‌رسان بانوان در امر باروری هستند و همچون «مقبره پیر استیر» رد پای ایزدبانوی ناهید در حوض‌های پرماهی‌شان هویدا است. از شاخص‌ترین اشتراکات داستان «Ye Xian» با داستان‌های ایرانی حضور نامادری، آشنایی قهرمان داستان با هنرهای وابسته به پوشاک و پارچه، لباس آبی و کفش زرین، نمادهای آب از جمله ماهی/گاو و ازدواج با پادشاه جزیره دریایی است. از مهم‌ترین نمادهای ایزدبانوی ناهید که در داستان‌ها مشترک است؛ ماهی/گاو و آب به‌عنوان نیروی متافیزیکی است که مسبب ازدواج می‌شود.

سیر تحول داستان‌های «بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان» را می‌توان براساس آخرین پایگاه‌های ساسانیان پیگیری نمود، زیرا سیستان/زابل مکانی است که پسر یزدگرد سوم، پیروز به‌کمک چینی‌ها دولت دوم ساسانی را پایه‌گذاری می‌کند و از

حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزاد پشوتنی‌زاده

جانب آنان به عنوان فرمانده ایران پذیرفته می‌شود؛ خراسان نیز به عنوان آخرین پایگاه و مدفن یزدگرد سوم است که زرتشتیان از آنجا به چین کوچ می‌کنند. بنابراین، دو پایگاه حکومت ساسانی که با چین ارتباط دارد، سیستان و خراسان است. از این بابت، داستان «بی‌بی سه‌شنبه زرتشتیان ایران» امتداد منطقی «بی‌بی سه‌شنبه سیستان و خراسان» بوده و قسمت دوم آن تلقی می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. قریب به ششصد روایت از این داستان در ایران ثبت شده است (جعفری (قنوتی)، ۱۳۸۳، ص. ۵۸).
۲. به معنای سرودهای آسمانی زرتشت.
۳. زبان گویشی زرتشتیان ایران.

4. Yongzhou.

5. Zöld

۶. بلاذری، حموی و بلعمی، کوچ زرتشتیان را پس از شکست ایرانیان به دست اعراب از خراسان به سیستان/مکران، یعنی آخرین منطقه کوچ که به تسخیر مسلمانان درآمد، توصیف کرده‌اند (بلاذری، ۱۳۶۴، ص. ۵۴۵؛ حموی، ۱۴۱۰ ه. ق، ج. ۱/ ص. ۲۸۴).

۷. به نظر می‌رسد چون مردگان دفن می‌شوند و در تمام نسخه‌ها ماهی/گاو به عنوان روح مادر شناسایی می‌شود، بنابراین، چون دیو چاه به راهنمایی گاو زرد با دختر رابطه دوستی برقرار می‌کند و باری‌رسان است، نمادی از مادر دفن‌شده ماه‌پیشانی باشد. به عبارت تلمیحی از استخوان‌های مدفون در دیگر داستان‌هاست.

۸. ایزد مهر، ایزد وفای به عهد و پیمان است (یاحقی، ۱۳۸۶، ص. ۷۹۰).

9. Ardak/Ertak

10. Ow-Nahir.

۱۱. این حوض به نام «حوض خانقاه» شهرت دارد (ابوالبشری و رضایی، ۱۳۹۹: ۱۴۶).
۱۲. در روایات کهن ایرانی، از ماهی بزرگی به نام «گاو ماهی» نام برده شده که در تمام دریاها وجود دارد (کارنوی، ۱۳۴۱، ص. ۴۶).

منابع

- ابن فقیه، ا. (۱۳۴۹). *مختصر البلدان* ترجمه ز. مسعودی. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- ابن شهر آشوب، م. (۱۳۷۹). *مناقب آل ابی طالب* ۵ ج. قم: علامه.
- ابوالبشری، پ. و رضایی، م. ح. (۱۳۹۹). از ایزدبانوی ایشتر تا بقعه پیر استیر در خراسان بزرگ با رویکرد قوم‌نگاری، پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، ۱۰ (۲۰)، ۱۳۷-۱۵۶.
- بلاذری (۱۳۶۴). *فتوح البلدان* ترجمه آ. آذرنوش. تهران: سروش.
- بلعمی، ا. (۱۳۷۸). *تاریخنامه طبری*. ۱ ج. تصحیح م. روشن. تهران: سروش.
- بویس، م. (۱۴۰۰). بی‌بی شهربانو. ترجمه ی. مسعود طاهرزاده. *فصلنامه ایران‌شناسی*، ۲ (۵)، ۸۶-۸۷.
- بویس، م. (۱۳۴۶). بی‌بی شهربانو و بانو پارس. ترجمه ح. جوادی. *بررسی‌های تاریخی*، ۲ (۳) و ۴، ۱۲۵-۱۴۶.
- پاکباز، ر. (۱۳۸۱). *دایره‌المعارف هنر*. تهران: فرهنگ معاصر.
- پشوتنی‌زاده، آ. (۱۳۹۶). بازنمایی وظایف الوهی ناهید به روایت آثار هنری، *زن در فرهنگ و هنر*، ۹ (۱)، ۹۳-۱۱۷.
- پشوتنی‌زاده، آ. (۱۴۰۲). فرش زمینه‌سفید فارس با نقوش ایزد زامیاد و تیشتر یا خضر و الیاس نبی، پژوهش‌های ادیانی، ۱۱ (۱۹)، ۱۳۴-۱۶۴.
- پیرنیا، ح. (۱۳۹۱). *تاریخ ایران باستان*. تهران: نگاه.
- جعفری‌قناتی، م. (۱۳۸۳). سیندرلای غیرایرانی، *کتاب ماه کودک و نوجوان*، ۴ (۸۸)، ۵۸-۶۲.
- جهازی، ن. (۱۳۸۱). *افسانه‌های جنوب (بوشهر)*، تهران: مدبر.
- حموی، ش. (۱۴۱۰ ق/۱۹۹۰ م). *معجم البلدان*. بیروت: دارالکتب العلمیه.
- حیدری، م. (۱۳۹۶). تبیین و تحلیل بن‌مایه‌های اساطیری در ساختار قصه ماه‌پیشانی، *فنون ادبی*، ۹ (۱)، ۱۴۳-۱۶۰.

- حضور ایزدبانوی ناهید در داستان‌های ایرانی مشابه با... آزادۀ پشوتنی‌زاده
- حیدری، م. (۱۳۹۴). ریخت‌شناسی تطبیقی قصه‌های ماه‌پیشانی، یه‌شین و سیندرلا، پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی، (۳۶)، ۱۵۷-۱۹۲.
- خزایی، م. (۱۳۸۱). هزار نقش. تهران: مطالعات هنر اسلامی.
- دریایی، ت. (۱۳۸۲). فرزندان و نوادگان یزدگرد سوم در چین، ایرانشناسی، ۱۵ (۵۹)، ۵۴۰-۵۴۸.
- زرین‌کوب، ع. (۱۴۰۲). تاریخ ایران بعد از اسلام. تهران: امیرکبیر.
- زارع‌خلیلی، م.، و احمدپناه، س.ا.، و کامیار، م. (۱۳۹۹). بررسی نقش و نوشتار در منسوجات آل‌بویه (مطالعه موردی: پارچه‌های مکشوفه در آرامگاه بی‌بی شهربانو و نقاره‌خانه شهرری)، هنرهای صناعی ایران، ۳ (۲)، ۹۵-۱۰۸.
- شهیدی، س.ج. (۱۳۷۳). زندگانی علی بن الحسین (علیه‌السلام). تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- شیخ‌ویسی، ط.، و آقاجانی کلخوران، س. (۱۴۰۲). بازنمود و برهم‌کنش اُسطوره‌های گاو ماه در داستان ماه‌پیشانی، پژوهش‌های نوین ادبی، ۲ (۳)، ۱-۱۵.
- صبوری‌فر، ف. (۱۳۹۸). داد و ستدهای فرهنگی میان زرتشتیان و مسلمانان در سه سده نخست هجری. تهران: هیرمبا.
- صبوری‌فر، ف. (۱۳۹۵). تاریخ روابط پارسیان هند و زرتشتیان ایران. تهران: هیرمبا.
- کارنوی، ا. جی (۱۳۴۱). اساطیر ایرانی. ترجمۀ احمد طباطبایی. تبریز: آپیکور.
- کریستین‌سن، آ. (۱۳۶۷). ایران در زمان ساسانیان. تهران: امیرکبیر.
- مجلسی، م. (۱۳۸۶). بحارالانوار. (۴۶ ج). تهران: اسلامیه.
- محمدی‌خمک، ج. (۱۳۶۹). سیندرلا و افسانه سیستانی، آینده، ۱-۴ (۱۶)، ۷۵-۸۳.
- مفید، م. (۱۳۶۳). الارشاد. (۲ ج). قم: حوزه علمیه اسلامی.
- ناتل‌خانلری، پ. (۱۳۵۴). تاریخ زبان فارسی. (۲ ج). تهران: هرمس.
- نادری، ا. (۱۳۸۳). نمونه‌هایی از قصه‌های مردم ایران. تهران: قصه.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۳، شماره ۶۱، فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

نیستانی، م. (۱۴۰۱). مطالعه نمادپردازانه داستان‌های پریان صاحب سفره در ادبیات شفاهی بانوان زرتشتی، رساله کارشناسی ارشد دانشکده هنر و معماری، دانشگاه خاتم.
یاحق، م.ج. (۱۳۸۶). فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها در ادبیات فارسی. تهران: فرهنگ معاصر.
(۱۴۰۲). تقویم زرتشتیان.

مصاحبه:

روانشاد مهناز فلاحتی، زمستان ۱۳۹۷.

References

- Abu al-Bashri, P., & Rezaei, M. (2020). From the Goddess Ishtar to the tomb of Pir Astir in greater Khorasan with an ethnographic approach, *Iranian Anthropological Research*, 10(20), 137-156.
<https://doi.org/10.22059/ijar.2021.306596.459620>
- Balami, A. (1999). *Tarikh-e-Tabari* (1 vol). Soroush.
- Balazari. (1985). *Futuh al-Baladan* (Azartash Azarnoosh, translation). Soroush.
- Beauchamp, F. (Archived from the original (PDF) on 15 December 2017. Retrieved 3 June 2020, Retrieved 3 June 2020). Asian origins of Cinderella: The Zhuang storyteller of Guangxi. *Oral Tradition*, 25(2), 447-496.
- Beauchamp, F. (Archived from the original (PDF) on 15 December 2017. Retrieved 3 June 2020, Retrieved 3 June 2020). Asian origins of Cinderella: The Zhuang storyteller of Guangxi. *Oral Tradition*, 25(2), 447-496.
- Boyce, M. (1967). Bibi Shahrbanu and the lady of Pars, (translated by Hassan Javadi). *Historical Studies*, 2(3-4), 125-146. Retrieved from <https://ensani.ir/file/download/article/20100907163443-102.pdf>
- Boyce, M. (2021). Bibi Shahrbanu (translated by Masoud Taherzadeh). *Iranian Studies Quarterly*, 2(5), 86-87. Retrieved from https://iranshenassisj.ut.ac.ir/article_82592.html
- Carnoy, A. J. (1962). *Iranian mythology* (translated into Farsi by A. Tabatabaei). Epicurus.
- Christiansen, A. (1988). *Iran in the Sassanid era*. Amir Kabir.
- Dale, S. F. (2009). Silk road, cotton road or.... Indo-Chinese trade in pre-European times. *Modern Asian Studies*, 43(1). Expanding Frontiers in

- South Asian and World History: Essays in Honour of John F. Richards, 79-88.
- Dale, S. F. (2009). Silk Road, cotton road or.... Indo-Chinese trade in pre-European times. *Modern Asian Studies*, 43(1). Expanding Frontiers in South Asian and World History: Essays in Honour of John F. Richards, 79-88.
- Daraya, Touraj (2003). Children and descendants of Yazdgerd III in China. *Iranology*, 15(59), 540-548.
- Dean, K. (1993). Laznovsky, Bill (ed.). *Taoist ritual and popular cults of Southeast China*. Princeton. Princeton University Press.
- Dean, K. (1993). *Taoist ritual and popular cults of Southeast China*. Princeton University Press.
- Ebrey, P., Walthall, A., & Palais, J. (2006). *East Asia: A cultural, social, and political history*. Houghton Mifflin, the University of Michigan.
- Ebrey, P., Walthall, A., & Palais, J. B. (2006). *East Asia: A cultural, social, and political history*. Houghton Mifflin, the University of Michigan.
- Hamavi, Sh. (1990). *Mu'jam al-Baladan*. Dar al-Kutub al-Ilmiyah.
- Haywood, J., Jotischky, A., & McGlynn, S. (1998). *Historical Atlas of the medieval world, AD 600-1492*. OUP.
- Haywood, J., Jotischky, A., & McGlynn, S. (1998). *Historical Atlas of the medieval world, AD 600-1492*.
- Heydari, M. (2015). *Comparative morphology of the moon-headed tales*. Yeshin and Cinderella, Persian Language and Literature Studies, 36, 157-192. Retrieved from <https://www.sid.ir/paper/56028/fa>
- Heydari, M. (2017). Explanation and analysis of mythological themes in the structure of the moon-Headed tale, *Literary Techniques*, 9(1), 143-160. Retrieved from <https://www.sid.ir/paper/506677/fa>
- Hyllested, A. (2017). *Silk: trade and exchange along the silk roads between Rome and China*. OXBOW BOOKS.
- Hyllested, A. (2017). *Silk: trade and exchange along the silk roads between Rome and China*. OXBOW BOOKS.
- Ibn Faqih, A. (1970). *Mukhtasar al-Baladan* (translated into Farsi by Z. Masoudi). Iranian Cultural Foundation.
- Ibn Shahr Ashob, M. (2000). *Manaqib al-Abi Talib* (5 vols). Allameh.
- Jafari-Ghanvati, M. (2004). Non-Iranian Cinderella. *Children and Youth Month Book*, 4(88), 58-62. Retrieved from <http://ensani.ir/fa/32872/magazine.aspx>

- Jahazi, N. (2002). *Legends of the South (Bushehre)*. Modaber.
- Khazaei, M. (2002). *Hezar Naqsh*. Islamic Art Studies.
- Majlesi, M. (2007). *Bihar al-Anwar* (46 vols). Islamiyeh.
- Mofid, M. (1984). *Al-Irshad* (2c). Islamic Seminary.
- Mohammadi Khomak, J. (1980). Cinderella and the Sistani Legend, *Ayandeh*, 1-4(16), 75-83. Retrieved from <http://dibache.com/text.asp?id=2714&cat=54>
- Moini, M., & Christopher, M. R. (2017). Buyid silk and the tale of Bibi Shahrbanu: identification of biomarkers of artificial aging (forgery) of silk. *Analytical Chemistry*, 10158-10161.
- Moini, M., & Rollman, C. M. (2017). Buyid Silk and the tale of Bibi Shahrbanu: identification of biomarkers of artificial aging (forgery) of silk. *Analytical Chemistry*, 10158-10161. Retrieved from <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.analchem.7b02854>
- Naderi, A. (2004). *Examples of Iranian folk tales*. Qeseh.
- Natel Khanlari, P. (1975). *History of the Persian language* (2c). Hermes.
- Neistani, M. (2001). *A symbolic study of the fairy tales of the table-keeper in the oral literature of Zoroastrian women*. Master's Thesis, Faculty of Art and Architecture, Khatam University.
- Pakbaz, R. (2002). *Encyclopedia of art*. Contemporary Culture.
- Pashootanizadeh, A. (2017). Representation of the divine duties of venus as narrated by artistic works. *Women in Culture and Art*, 9(1), 93-117. <https://doi.org/10.22059/jwica.2017.62767>
- Pashootanizadeh, A. (2023). Fars white background carpet with motifs of Zā myā d and Tištar Gods or Khidr and Elijah. *Religious Studies*, 11(91), 134-164. <https://doi.org/10.22034/jrr.2023.312050.1939>
- Pirnia, H. (2012). *History of ancient Iran*. Negah.
- Reed, C. E. (2003). *A Tang miscellany: An introduction to Youyang zazu*. Peter Lang.
- Reed, C. E. (2003). *A Tang miscellany: An introduction to Youyang zazu*. Peter Lang.
- Sabourifar, F. (2016). *History of relations between the Persians of India and the Zoroastrians of Iran*. Hiramba.
- Sabourifar, F. (2019). *Cultural exchanges between Zoroastrians and Muslims in the first three centuries of the Hijri*. Hiramba.
- Shahidi, J. (1994). *Life of Ali ibn al-Hussein*. Islamic Culture Publishing House.

- Sheikh Veisi, T., & Aghajani Kalkhoran, S. (2023). Representation and interaction of the myths of the moon cow in the story of the moon forehead, *Modern Literary Studies*, 2(3), 1-15. <https://doi.org/20.1001.1.28211413.1402.2.1.6.0>
- Silfong, C. (trans) (2007). Great compassion Dharani Sutra. *Tripitaka*, No. 1060.
- Silfong, C. (trans). (2007). Great compassion Dharani Sutra. *Tripitaka*, No. 1060.
- Strack, E. (1882). *Six months in Persia*. OUP.
- Strack, E. (1882). *Six months in Persia*. OUP.
- Tamburini, D. (2022). *Dyes along the Silk Roads*. In F. Zhao & ML Nosch (eds), *Textiles and Clothing along the Silk Roads*. UNESCO & CNSM, 73-94.
- Tamburini, D. (2022). *Dyes along the Silk Roads*. In F. Zhao & ML Nosch (eds), *Textiles and Clothing along the Silk Roads*. UNESCO & CNSM, 73-94.
- Ten Grotenhuis, E. (2006). *World literature today*, 80(4), 10-12.
- Ten Grotenhuis, E. (2006). *World literature today*, 80(4), 10-12.
- Unknown. (۲۰۲۳). *Zoroastrian calendar*.
- Yahaghi, M. (2007). *Dictionary of myths and fables in Persian literature*. Contemporary Culture.
- Zare Khalili, M., Ahmadpanah, A., & Kamyar, M. (2020). Study of pattern and writing in Buyid textiles (Case study: fabrics discovered in the tomb of Bibi Shahrbanu and the music room of Shahr-e Ray), *Iranian Industrial Arts*, 3(2), 95-108. <https://doi.org/10.22052/3.2.95>
- Zarinkob, A. (2023). *History of Iran after Islam*. Amir Kabir.
- Zhao, F. (2022). *Silk: origin and globalization-textiles and clothing along the Silk Roads: Thematic collection of the cultural exchanges along the Silk Roads*. UNESCO/China National Silk Museum.
- Zhao, F. (2022). *Silk: origin and globalization-textiles and clothing along the Silk Roads: Thematic collection of the cultural exchanges along the Silk Roads*. UNESCO/China National Silk Museum.
- Zhou, X. (2009). *Zhaoling: The mausoleum of emperor Tang Taizong* (PDF), Editor: Victor H. Mair, *Sino-Platonic Papers* (187), (University of Pennsylvania/epartment of East Asian Languages and Civilizations)

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۳، شماره ۶۱، فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

Zhou, X. (2009). *Zhaoling: The mausoleum of emperor Tang Taizong* (PDF), Editor: Victor H. Mair, Sino-Platonic Papers (187), (University of Pennsylvania/Department of East Asian Languages and Civilizations).

Interview:

Mahnaz Falahati, winter 2018.

